

Ομιλία του Λουκά Τσούκαλη στην παρουσίαση του βιβλίου του Christopher Hill, *Η Εξωτερική Πολιτική τον 21^ο Αιώνα*

Γνωρίζω τον CH πολλά χρόνια, ήδη μερικές δεκαετίες, και είναι ένας φίλος για τον οποίο τρέφω βαθιά εκτίμηση. Ο CH είναι ένας από τους σημαντικότερους και πλέον καταξιωμένους αναλυτές των διεθνών σχέσεων, με ισχυρό θεωρητικό υπόβαθρο αλλά και με τη σοφία που του επιτρέπει να αντιλαμβάνεται τα όρια της θεωρίας, συνάμα και με το ηθικό ανάστημα που δεν αφήνει κανένα περιθώριο στον επιστήμονα να στριμώξει τα λόγια του στο καλούπι του στενά νοούμενου εθνικού συμφέροντος, πόσο μάλλον του πολιτικού ή και προσωπικού συμφέροντος.

Με άλλα λόγια, ο CH είναι ένας κορυφαίος επιστήμονας, αλλά είναι και ένας πολύ αξιόλογος άνθρωπος, με μεγάλο ήθος και ευγένεια.

Παρουσιάζουμε απόψε την ελληνική έκδοση του βιβλίου του με τίτλο *Η Εξωτερική Πολιτική στον 21^ο Αιώνα*, ένα πολύ σημαντικό βιβλίο στο οποίο συμπυκνώνεται η γνώση και η σοφία πολλών χρόνων δουλειάς και συστηματικής παρατήρησης. Ευτύχησε ο CH να έχει δύο εξαιρετικούς μεταφραστές, έναν σπουδαίο επιμελητή και έναν πολύ σοβαρό εκδοτικό οίκο.

Το βιβλίο αυτό αποτελεί μια προσφορά στην πανεπιστημιακή κοινότητα της Ελλάδας και στον μάλλον στενό κύκλο των επαϊόντων της εξωτερικής πολιτικής. Δεν νομίζω όμως ότι προσφέρεται για κατανάλωση από το ευρύ κοινό. Δεν είναι fast food.

Η εξωτερική πολιτική λοιπόν τον 21^ο αιώνα, τώρα πια που θα έπρεπε να έχουμε μάθει από πείρα τους περιορισμούς τόσο του παλαιομοδίτικου κρατικοκεντρικού ρεαλισμού, που ξαναέρχεται στη μόδα, όσο και τους περιορισμούς της μεταμοντέρνας προσέγγισης της λεγόμενης φιλελεύθερης αλληλεξάρτησης.

Τώρα πλέον γνωρίζουμε ότι το τέλος του ψυχρού πολέμου δεν έφερε το τέλος της Ιστορίας. Και τώρα αμφισβητείται ολοένα και πιο έντονα η αμερικανική ηγεμονία. Αρκετοί ανησυχούν – και δικαίως – για το πώς οι ηγέτες μιας πολύ συγκεντρωτικής και ραγδαία ανερχόμενης υπερδύναμης, της Κίνας, θα διαχειριστούν το νέο συσχετισμό δυνάμεων που διαμορφώνεται. Ανησυχούν αρκετοί, ίσως θα έπρεπε ακόμη περισσότερο, και για το πώς θα αντιδράσουν οι θερμοκέφαλοι, που είναι πολλοί και εξαιρετικά υπερόπτες, από την πλευρά των Ηνωμένων Πολιτειών.

Η εξωτερική πολιτική τον 21^ο αιώνα, τώρα που οι κοινωνίες μας, στις περισσότερες χώρες του προηγμένου κόσμου τουλάχιστον, είναι βαθιά διχασμένες και σημαντικά τμήματα αυτών των κοινωνιών στρέφονται προς το κράτος αναζητώντας προστασία από τις ραγδαίες αλλαγές που συμβαίνουν γύρω τους και τους αφήνουν πίσω.

Αυτός ο κόσμος στρέφεται προς το κράτος αναζητώντας προστασία, γιατί δεν έχει πού αλλού να στραφεί. Έτσι, τα οικονομικά συμφέροντα γίνονται σήμερα ένα κουβάρι μαζί με θέματα ταυτότητας, τα οποία αποκτούν και αυτά πάλι πρωτεύοντα ρόλο.

Αλλά το κράτος δυσκολεύεται να ανταποκριθεί στις προσδοκίες πολλών πολιτών, ακόμη και όταν θέλει. Γιατί το κράτος δεν ελέγχει πια τα σύνορα όπως παλιά, γιατί είναι επίσης πολύ δύσκολο έως αδύνατο να τιθασεύσει τις τεχνολογικές εξελίξεις, αλλά και γιατί άλλαξε ριζικά η ισορροπία μεταξύ κράτους και αγοράς.

Είναι άραγε οι μεγάλες αλλαγές που ζήσαμε τα τελευταία 25-30 χρόνια, που συχνά στριμώχνονται κάτω από τον όρο παγκοσμιοποίηση, αναστρέψιμες, και πόσο; Ζούμε μήπως το τέλος μιας εποχής, και αν ναι, πώς θα μοιάζει η καινούρια εποχή όταν θα έρθει; Εξαιρετικά παρακινδυνευμένη η πρόβλεψη. Προς το παρόν όμως, φαίνεται να ζούμε στο μεσοδιάστημα όταν βγαίνουν τα τέρατα, όπως έγραψε παλιά ο Gramsci.

Σε αυτόν τον κόσμο που αλλάζει πολύ γρήγορα και όπου τα παλιά δεδομένα, τουλάχιστον πολλά από αυτά, έπαψαν να είναι δεδομένα, προσπαθεί να επιβιώσει και να προσαρμοστεί η μεταμοντέρνα αυτοκρατορία που ονομάζεται ΕΕ, μια σχετικά καινούρια πολιτική οντότητα βασισμένη στις αρχές της δημοκρατίας και της συγκυριαρχίας, που ολοένα μεγαλώνει ενώ το κέντρο παραμένει αδύναμο.

Από αυτήν τη μεταμοντέρνα αυτοκρατορία, την ΕΕ, αποφάσισε να αποχωρήσει το ΗΒ, η πατρίδα του CH. Το Brexit, δηλαδή το διαζύγιο με την ΕΕ, αποδεικνύεται εξαιρετικά επώδυνο και κινδυνεύει να τινάξει στον αέρα τις ευαίσθητες ισορροπίες εντός της χώρας, μεταξύ των εθνών που συναπαρτίζουν το ΗΒ, μεταξύ των γενεών, αλλά και μεταξύ μητροπολιτικού κέντρου και περιφέρειας.

Ο συσχετισμός δυνάμεων ανάμεσα στις δύο πλευρές που διαπραγματεύονται το διαζύγιο είναι άνισος. Οι οπαδοί του Brexit είχαν προφανώς μπερδέψει τις επιθυμίες τους με την πραγματικότητα. Και τώρα έρχεται η Ιστορία να πάρει εκδίκηση: η πρώην αποικία, η Δημοκρατία της Ιρλανδίας, ορίζει τον πιο δύσκολο όρο του διαζυγίου στην πρώην αυτοκρατορία. Ήρθαν πλέον τα πάνω κάτω.

Στη δική μας χώρα, η εξωτερική πολιτική έπαιξε και συνεχίζει να παίζει σημαντικό, αν όχι κυρίαρχο, ρόλο στα πολιτικά μας πράγματα. Είναι μάλλον αναπόφευκτη συνέπεια για μια χώρα που απέκτησε την ανεξαρτησία της με την καθοριστική παρέμβαση ξένων δυνάμεων, μια χώρα που ενεπλάκη σε πολλούς πολέμους στη νεότερη ιστορία της αλλά κέρδισε μόνον όταν είχε ισχυρές συμμαχίες, σε μια γειτονιά δύσκολη που ακόμη και σήμερα κάποια σύνορα δεν θεωρούνται δεδομένα.

Η Ελλάδα είναι επίσης μια χώρα που χρεοκόπησε πολλές φορές και οι χρεοκοπίες είχαν ως αποτέλεσμα να χάσει σημαντικό μέρος της εθνικής της κυριαρχίας από τους ξένους δανειστές.

Στη νεότερη ιστορία της, η Ελλάδα αποτέλεσε συχνά αντικείμενο και όχι υποκείμενο της ευρωπαϊκής και της διεθνούς διπλωματίας. Αυτό βιώθηκε έντονα από την ελληνική κοινωνία. Η πραγματικότητα αυτή όμως ζυμώθηκε και με συνωμοτικές θεωρίες, που είναι άλλωστε διαδεδομένες στην ευρύτερη περιοχή της βαλκανικής, δημιουργώντας ενίοτε ένα εκρηκτικό μείγμα.

Με την ένταξη στην ΕΚ (και σήμερα ΕΕ), η Ελλάδα επιχείρησε να μετατρέψει το ρόλο της από αντικείμενο σε υποκείμενο της ευρωπαϊκής διπλωματίας. Και το πέτυχε, είναι αλήθεια, σε σημαντικό βαθμό. Υπήρξαν περίοδοι στη διάρκεια της συμμετοχής μας στους ευρωπαϊκούς θεσμούς που η Ελλάδα διαδραμάτισε ρόλο και άσκησε επιρροή στις κοινές αποφάσεις πολύ μεγαλύτερο από το ειδικό της βάρος.

Δυστυχώς όμως, με την πρόσφατη χρεοκοπία που ακολούθησε το σπάσιμο της μεγάλης διεθνούς χρηματοπιστωτικής φούσκας, η Ελλάδα επέστρεψε και πάλι, με τρόπο ιδιαίτερα οδυνηρό, στο παλιό κακό παρελθόν. Μπήκε η Ελλάδα στην ευρωπαϊκή καραντίνα και άλλοι πλέον αποφάσιζαν για αυτήν.

Στην Ελλάδα συνηθίζουν πολλοί να μιλάνε για εθνικά δίκαια και όχι συμφέροντα, άρα μη διαπραγματεύσιμα εφόσον είναι δίκαια. Ο συμβιβασμός είναι επίσης μια πολύ κακιά λέξη στο πολιτικό λεξιλόγιο της χώρας μας. Τα πρόσωπα παίζουν κυρίαρχο ρόλο, ενώ οι θεσμοί είναι σχετικά αδύναμοι. Κουβαλάμε δυστυχώς και μια διχαστική πολιτική κουλτούρα στην οποία οι αντίπαλοι θεωρούνται εχθροί, αν όχι προδότες όταν πρόκειται για θέματα εξωτερικής πολιτικής.

Στις πολιτικές μας συγκρούσεις, που μοιάζουν συχνά σαν να μην υπάρχει αύριο, ο πολιτικός μας κόσμος, με λιγοστές εξαιρέσεις, θυσιάζει το καλώς νοούμενο μακροπρόθεσμο εθνικό συμφέρον στο βωμό της μικροπολιτικής. Αλλά κάτι αντίστοιχο συμβαίνει πλέον και στις καλύτερες οικογένειες, όπως στο ΗΒ σήμερα με το Brexit.

Στην εξωτερική πολιτική, και όχι μόνον, οι λύσεις στα προβλήματα απαιτούν συμβιβασμούς, άρα και πολιτικό κόστος για όποιον ή όποια πάρει την ευθύνη. Και για αυτό το λόγο, το πολιτικό μας σύστημα έχει την τάση να μεταθέτει συνεχώς τις λύσεις στο μέλλον, για τον επόμενο που θα έρθει στην εξουσία. Πόσα όμως εκκρεμή θέματα αντέχει η Ελλάδα στη δύσκολη γειτονιά που μας έλαχε και σε έναν κόσμο που αλλάζει με ταχύτατους ρυθμούς;

Αυτές είναι μερικές σκέψεις που μου προκάλεσε το εξαιρετικό και σοφό βιβλίο του CH. Σας συστήνω ανεπιφύλακτα να το διαβάσετε. Σας προειδοποιώ όμως ότι ο συγγραφέας είναι πολύ απαιτητικός.

Σας ευχαριστώ.